

ский. – СПб., 1905. – С. 41–42; Петровский С., прот. Одесский Преображенский, ныне кафедральный, собор. – О., 1908. – С. 384; Татарченко О. Б. Історія Свято-Успенського собору міста Херсона // Чорноморський літопис. – 2012. – Вип. 6. – С. 90, 93.

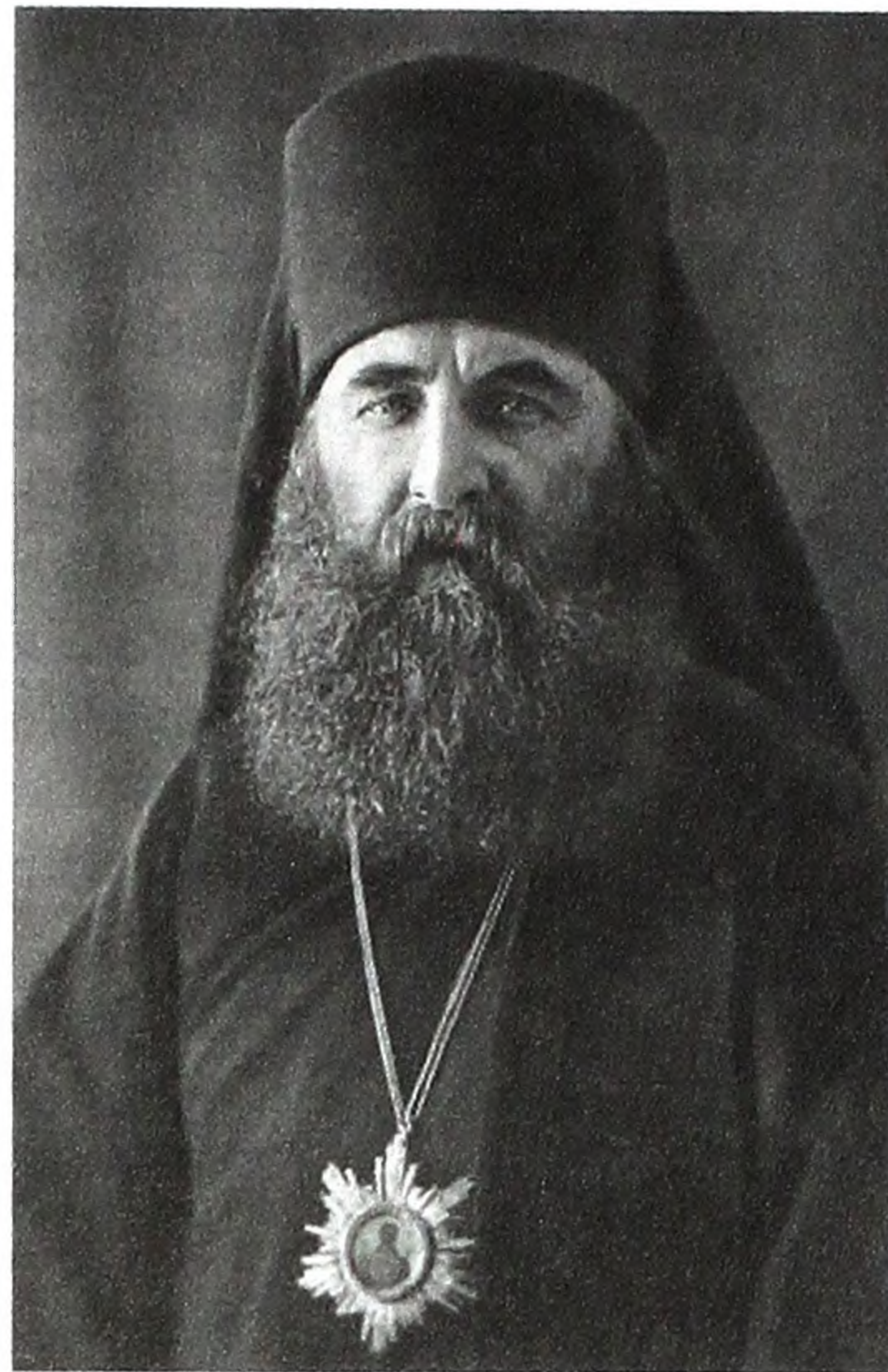
М. Л. Ткачук

ДАМАСКІН (ЦЕДРИК Дмитро Дмитрович) [рос. Дамаскин (Цедрик Дмитрий Дмитриевич)] (29.10[10.11].1878–15.09.1937), **священномученик**, єпископ РПЦ, навчався у КДА – церк. діяч.

Нар. у м. Маяки Одес. пов. Херсон. губ. (нині – село Біляївського р-ну Одес. обл.) у сім'ї поштового службовця (батько Д. обіймав посаду доглядача Кодинцовської станції, підпорядкованої Одес. прикордонній поштової конторі; згодом служив у м. Херсоні; мати походила з родини священника). Після закінчення Херсон. ДУ (1887–93) вступив до Одес. ДС (1893), однак невдовзі перервав навчання, повернувшись до Херсона, де закінчив 3-річну учительську семінарію (1895–98). У 1898–1900 служив учителем у народній школі м. Берислава Херсон. губ. (нині – адм. центр Бериславського р-ну Херсон. обл.). У 1900–02 навчався на місіонерських курсах при КазДА, після закінчення яких 09.06.1902 прийняв чернечий постриг; 10.06.1902 рукопокладений у сан ієродиякона, 30.06.1902 – у сан ієромонаха.

26.10.1902 призначений завідувачем Читинського місіонерського уч-ща, що мало своїм завданням правосл. виховання дітей автохтонного населення Забайкалля (переважно бурятів і тунгусів). Значну увагу приділяв навчанню учнів церк. співу, в т. ч. бурятською мовою.

З 15.11.1903 служив місіонером Агинського Миколаївського та Іргенського Знаменського станів (на території сучасних Могойтуйського і Читинського р-нів Забайкальського краю РФ). З 01.01.1904 опікувався також місіонерською діяльністю у Курумкано-Гагаринському стані (на території сучасного Курумканського муніципального р-ну Республіки Бурятія РФ).

Дамаскін
(Цедрик)

У вересні 1905 став слухачем китайсько-монгол. відділення Схід. ін-ту – вищого навч. закладу у м. Владивостоці (нині – адм. центр Приморського краю РФ), що спеціалізувався на вивченні схід. мов та підготовці кадрів для адм., торгівельних, промислових закладів Далекого Сходу. У студентські роки викладав спів у Владивостоцькій чол. гімназії (11.11.1905–07.11.1906); з 16.09.1906 обіймав посаду її законовчителя та в. о. настоятеля домового храму Схід. ін-ту; з листопада 1908 був настоятелем церкви Владивостоцької чол. гімназії. Мешкаючи у Владивостоці, неодноразово відвідував Монголію як місіонер і дослідник. Під час чергової поїздки відшукав у буддійському монастирі старовинний рукопис – перекладену монгол. мовою одну з тибетських книг зі складу буддійського свящ. кодексу, що містила опис «блаженнішої країни Сукаваді». Переклад і дослідження цього рукопису стали предметом випускного твору Д. «Описание буддийского рая Сукавади» (зберігається в архіві ПСТГУ), що здобув високу оцінку відомого монголознавця проф. Г. Ц. Цибікова.

Після закінчення Схід. ін-ту (1909) мав намір залишитися на службі у Владивос-

тоцькій єпархії, займаючись місіонерською діяльністю серед монгол. населення. Запропонував на розгляд єпархіального керівництва програму розбудови Монгол. місії. На запрошення відомого правосл. місіонера протоієрея Іоана Восторгова, що перебував у Владивостоці у 1909, взяв участь у ініційованому ним «Съезде русских людей» у Москві (27.09–04.10.1909). У своїй доповіді на з'їзді порушив питання захисту Далекого Сходу від зазіхань з боку сусідніх держав.

31.05.1910 був переведений на службу до с-ща Болгун-Сал (Булгун-Сала), Чорноярського пов. Астраханської губ. (нині – с. Троїцьке, адм. центр Цілинного р-ну Республіки Калмикія РФ), де обіймав посади місіонера і священника місцевого Свято-Димитріївського храму. Місіонерську роботу серед калмицького населення продовжив у Донській єпархії, де служив з 28.08.1911 (належав до складу братії Донського архієрейського дому в м. Новочеркаську – нині Ростовської обл. РФ).

Під час 1-ї світової війни служив, з дозволу єпархіального керівництва, у відомстві Рос. тов-ва Червоного Хреста. Був санітаром 2-го передового загону при Кавказькій армії (з 09.01.1915), завідував летючим загonom по боротьбі з сипним тифом (з 24.03.1915), очолював 2-й (з 02.11.1915) та 5-й (з 27.06.1916) «врачебно-питательные» загоны. Наказами головнокомандувача Кавказької армії «за отлично усердную службу и труды, понесенные во время военных действий», нагороджений орденами Св. Анни 3-го (11.01.1916) і 2-го (02.03.1917) ступ.

У липні 1917 брав участь у з'їзді представників ученого чернецтва, що відбувся у МДА під головуванням архієпископа Московського і Коломенського Тихона (Беллавіна). Підтримав ідею Всерос. спілки вченого чернецтва, створеної на з'їзді під назвою «Иноческое церковно-просветительное братство»; став членом цього братства.

Після повернення на Півд.-Зах. фронт із 28.08.1917 служив священником 10-го армій-

ського запасного полку. Брав участь у військ. діях. У зв'язку із хворобою з 20.02.1918 перебував у двомісячній відпустці. 09.05.1918 був демобілізований.

У 40-річному віці вирішив здобути вищу духовну освіту: в листопаді 1918 був зарахований на 1-й курс КДА. Під час навчання зблизився із деякими її викладачами – зокрема проф. В. І. Екземплярським. Студії у КДА суміщав із посадою єпархіального місіонера (призначений ухвалою митрополита Київського і Галицького *Антонія (Храповицького)*) та чернечим служінням у складі братії Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря. Брав участь у роботі Київ. єпархіального Свято-Володимирського братства.

Незадовго до встановлення більшовицької влади у Києві (16.12.1919) переїхав до Криму. До листопада 1923 служив у Таврійській єпархії. У сані архімандрита (з 1920, за ін. даними – з 1922) обіймав посаду настоятеля Балаклавського Свято-Георгіївського монастиря (на мисі Фіолент побли. Севастополя). У 1920–22 перебував переважно у подвір'ї цього монастиря на Кубані (м. Краснодар). Повернувшись до Сімферополя, долучився до боротьби з обновленством. Проходив у справі т. зв. кримських церковників (Сімферополь, 05.11–01.12.1922), обвинувачених «в сокрытии церковных ценностей, сопротивлении при изъятии таковых, растрате церковного имущества и использовании религиозных предрассудков с целью противодействия изъятию ценностей на нелегальных собраниях». Попри бездоказовість звинувачень на адресу Д., на поч. 1923 був заарештований; після кількомісячного ув'язнення висланий з Криму.

18.11.1923 у Донському монастирі в Москві висвячений на єпископа Глухівського, вікарія Черніг. єпархії (звершення хіротонії очолив Патріарх Московський і всієї Росії Тихон (Беллавін)). Призначений тимчасово керуючим Черніг. єпархією.

Прибувши до м. Глухова (нині – райцентр у Сум. обл.) у січні 1924, розгорнув роботу з упорядкування єпархіального управління та діловодства; ознайомлюючись зі станом справ, здійснив низку поїздок єпархією. Послідовно і неухильно чинив опір поширенню на теренах Черніг. єпархії структур обновленської церкви. Протягом 1924 кілька разів відвідав Москву, де зустрічався із Патріархом Тихоном та брав участь у єпископських хіротоніях.

15.09.1924 заарештований у м. Ніжині (нині – райцентр Черніг. обл.) за обвинуваченням у «незаконной организации Епархиального управления и канцелярии без ведома и регистрации таковых в надлежащем административном органе Соввласти на Черниговщине». За 8 місяців перебування Д. у Черніг. ДОПРі до цього звинувачення додалися інші («объединяет духовенство тихоновской ориентации, старается доказать, что обновленческое движение является еретическим и поэтому поддерживается Соввластью, ...поминает во время богослужения епископов, находящихся в заключении по контрреволюционным делам» тощо), однак для відкритого суд. процесу зібраних «провин» і їхніх доказів виявилось замало. 14.05.1925 звільнений з-під варті. Попри закриття справи «за отсутствием достаточных для обвинения поводов», після 3-місячного перебування у Харкові (червень – серпень 1925) на вимогу ДПУ УРСР, 04.09.1925 був зобов'язаний, під підписку, виїхати до Москви і з'явитися до Секретного відділу ДПУ СРСР.

У вересні – грудні 1925 мешкав у керованому єпископом Ананіївським, вікарієм Одес. єпархії Парфенієм (Брянських) моск. Свято-Данилівському монастирі, де на той час перебувала група архієреїв, висланих зі своїх єпархій за опір обновленській церкві. Брав участь у спільних обговореннях нагальних питань церк. життя (передусім проблеми легалізації РПЦ) із Патріаршим Місцеблюстителем митрополитом Крутицьким

і Коломенським Петром (Полянським). 30.11.1925 заарештований разом із наближеними до нього архієреями й обвинувачений як учасник «монархической организации церковников и мирян в городе Москве, которая направляла деятельность церкви в анти-советском направлении в контрреволюционных целях». Півроку утримувався у внутр. тюрмі ОДПУ на Луб'янці. Рішенням Особливої Наради при Колегії ОДПУ СРСР від 21.05.1926 засуджений до 3-річного заслання до Сибіру. Термін покарання відбував у с-щі Полой Туруханського краю (півд. частина нинішнього Красноярського краю РФ).

Після звільнення у листопаді 1928 був обмежений у виборі місця постійного проживання. Змушений обирати між Сибіром і кількома центр. губерніями СРСР, вирішив оселитися у м. Стародубі Брянської губ. (нині – райцентр у Брянській обл. РФ), що раніше належав до Черніг. єпархії. Дорогою до Стародуба відвідав Москву, де 11.12.1928 мав зустріч із Заступником Патріаршого Місцеблюстителя митрополитом Сергієм (Страгородським), під час якої зміцнився у негативному сприйнятті Сергієвої політики підпорядкування Правосл. Церкви мирській владі, започаткованої його Декларацією від 29.07.1927 (ознайомившись зі змістом останньої невдовзі після оприлюднення, ще в одному з листів із заслання висловив переконання: «перешагнули через черту допустимого»).

Оселившись разом із матір'ю у Стародубі (грудень 1928), часто служив у місцевому храмі в ім'я Йоана Предтечі, де створив церк. хор. У передчутті реалізації рад. владою «расчетливо и властно проводимого плана разрушения Православной Церкви» навесні 1929 звернувся до пастви із низкою послань («Письмо к легализованным», «Пора готовится», «Знаменательный сон» та ін.), у яких закликав віруючих до духовного єднання і зосередження на внутр. сутності Церкви, готовності відмовитися від зовн. атрибутів церк. життя заради збереження

істини Православ'я. Активно листуючись і спілкуючись із віруючими та кліриками, які приїздили до Д. з різних міст, аби поділитися своїми роздумами і збентегами щодо реалій церк. життя, набув неабиякого авторитету серед рядового духовенства і мирян. Підтримував листування з опозиційно налаштованими до офіц. курсу Моск. Патріархії правосл. архієреями (у т. ч. засланнями – єпископом священномучеником Йоасафом (Удаловим), митрополитом священномучеником Кирилом (Смирновим) та ін.). На Великдень 1929 (05.05) звернувся із листом до митрополита Сергія (Страгородського), у якому закликав його відмовитись від «унизительного акта», що порушує засадничі для Церкви принципи свободи і гідності заради отримання від її ворогів химерних зисків. За деякими свідченнями, у відповідь на розпорядження митрополита Сергія, видане на вимогу НКВС, повідомити про кількість церк. общин, служителів культу, храмів та ін., перестав поминати його ім'я під час богослужінь. Прагнучи дізнатися думку щодо подій у церк. житті безпосередньо Патріаршого Місцеблюстителя митрополита Петра (Полянського), який на той час перебував у засланні в заполярному с-щі Хе (існувало до поч. 1970-х на території нинішнього Надимського р-ну Ямало-Немецького автономного округу), наприкінці травня 1929 відрядив до нього свою довірену особу – диякона Кирила Цокоту, з котрим передав матеріали і документи, що відображали актуальний стан справ у РПЦ, зокрема копії розпоряджень і звернень митрополита Сергія (обставини не дали змоги митрополитові Петру передати із посланцем розгорнуту письмову відповідь Д., однак його усна оцінка Сергієвої політики та дій була негативною). В очікуванні «авторитетнейшого раз'яснення недоуменных вопросов от Патриаршего Местоблюстителя» утримувався, в ім'я церк. єдності, від рішучих кроків, спрямованих проти митрополита Сергія. У листі від 14.11.1929, акцен-

туючи увагу на дразливому питанні повноважень Заступника Патріаршого Місцеблюстителя, закликав останнього оприлюднити акт передання йому влади митрополитом Петром.

27.11.1929 заарештований співробітниками місцевого ДПУ за обвинуваченням в організації «конспиративных контрреволюционных собраний» (за цією ж справою було заарештовано 29 осіб). Протягом місяця утримувався у Стародубському виправному домі. Після передання справи до секретного відділу ОДПУ в Зах. обл. (25.12.1929) був переведений до слідчого ізолятора м. Смоленська. Рішенням Особливої Наради при Колегії ОДПУ СРСР від 28.05.1930 засуджений за статтями 58-10, 58-11 до 10 років таборів. Термін покарання відбував у Соловецькому таборі особливого призначення. Звільнений у листопаді 1933 за інвалідністю.

Повернувшись в Україну, у січні – лютому 1934 перебував у м. Херсоні, де жили його мати і брат Федір із родиною. У лютому 1934 відвідав митрополита Кирила (Смирнова) у м. Гжатську (нині – м. Гагарін Смоленської обл. РФ), який ознайомив його із копією листа митрополита Петра (Полянського) до митрополита Сергія (грудень 1929), що містив «убедительнейшую просьбу исправить допущенную ошибку, поставившую Церковь в унизительное положение, вызвавшее в ней раздоры и деления и омрачившее репутацию ее предстоятелей». Навесні 1934 побував у Глухові, Києві та їх передмістях, зустрічаючись із знайомими йому представниками духовенства і намагаючись переконати їх у необхідності вийти з підпорядкування митрополиту Сергію та згуртуватися навколо митрополита Кирила як першого з кандидатів на Патріарше Місцеблюстительство, визначених у заповіті Патріарха Тихона (Беллавіна) від 07.01.1925. Однак значної кількості прибічників не знайшов (невдалим в цьому сенсі виявилися, зокрема, зустрічі Д. зі схиархіє-

пископом Антонієм (Абашидзе) та протоієреєм Олександром Глаголевим). За поширеними даними, перебуваючи в с-щі Ірпінь поблизу Києва (нині – місто обласного значення у Київ. обл.), постриг у схиму колишню настоятельницю Київ. Свято-Покровського жіночого монастиря сповідницю ігуменю Софію (Гриньову).

Влітку 1934 жив у Ніжині. 01.08.1934 заарештований співробітниками Черніг. ДПУ за обвинуваченням у членстві в «нелегальної контрреволюційної організації церковників "Истинно-православная церковь"». Утримувався у Черніг. та Київ. (з 15.08.1934) ДОПРах, тюрмі НКВС у Москві (з 07.01.1935). Під час слідства категорично і послідовно заперечував обвинувачення. Рішенням Особливої Наради при Колегії ОДПУ СРСР від 15.02.1935 засуджений на 3-річне заслання до Півн. краю.

Термін покарання відбував у м. Архангельську. На прохання одного з найближчих своїх однодумців, архієпископа Углицького Серафима (Самойловича) влітку 1935 прийняв під архієрейську опіку в'ятську паству померлого у засланні єпископа Віктора (Островидова – одного з очільників опозиційного до митрополита Сергія Йосифлянського руху). 03.03.1936 заарештований співробітниками Архангельського НКВС. 17.04.1936 етапований до м. Кірова (назва м. В'ятки з грудня 1934). Обвинувачений у створенні «нелегального управління Вятской епархией» та систематичній контрреволюц. діяльності. Ухвалою Трійки НКВС Кіровського краю від 27.10.1936 засуджений за статтею 58-10 на 5 років таборів.

04.11.1936 етапований до Карагандинського виправно-трудового табору, куди прибув 07.12.1936. Покарання відбував у його Бурминському відділенні (с-ще Бурма – нині Шетського р-ну Карагандинської обл. Республіки Казахстан). Працював бухгалтером. 13.08.1937 заарештований. Обвинувачений у належності до контрреволюц.

групи та антирад. діяльності, що полягала в «моральному розложенні лагерників», «організації нелегальних зборищ і богослужень», завданні збитків народному господарству. Ухвалою Трійки НКВС у Карагандинській обл. від 10.09.1937 засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний. Місце поховання невідомо.

Реабілітований у справах 1936 і 1937 років у 1989 і 1990 роках відповідно. Канонізований Архієрейським Собором РПЦЗ (1981) та Ювілейним Архієрейським Собором РПЦ (2000). Дні пам'яті – 2 (15) вересня та у Соборі новомучеників і сповідників Російських. У 2011 включений до Собору святих КДА.

Арх.: ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 65744. – Т. 5, 11, 13; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 11107.

Опубл. дж.: Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти, 1917–1943 / сост. М. Е. Губонин. – М., 1994. – С. 402, 408, 809, 856–857; «Совершается суд Божий над Церковью и народом русским...»: Архивные материалы к житию священномученика Дамаскина, епископа Стародубского (1877–1937) / предисл., подготовка текста и прим. О. В. Косик // БСб. – № 9. – 2002. – С. 323–375; № 10. – 2002. – С. 432–470; № 12. – 2003. – С. 256–276; Письмо священномученика Николая, архиепископа Владимирского, к священномученику епископу Дамаскину Стародубскому / публ. О. Косик; подготовка текста и коммент. О. Косик, Ю. Терентьева // БСб. – № 13. – 2005. – С. 265–285.

Літ.: Л[опушанская] Е. Епископы-исповедники. – Сан-Франциско, 1971. – С. 36–71; Резникова И. Православие на Соловках: Материалы по истории Соловецкого лагеря. – СПб., 1994. – С. 138–139; Осипова И. И. «Сквозь огонь мучений и воду слез»: Гонения на Истинно-Православную Церковь: По материалам следственных и лагерных дел заключенных. – М., 1998. – С. 18, 26, 87, 93, 280; Шкаровский М. В. Иосифлянство: течение в Русской Православной Церкви. – СПб., 1999. – С. 282–283; Медведев Г. Н., Медведева Н. А. От южного города до «Южного городка» // БСб. – № 8. – 2001. – С. 364–394; Пуцко В. Г. Глуховский епископ Дамаскин // Московский журнал. – 2002. – № 10. – С. 46–47; Мазырин А., диак. Сщмч. митрополит Кирилл (Смирнов) как глава «правой» церковной оппозиции: Круг его ближайших последователей // БСб. – № 12. – 2003. – С. 219–232; Він же, свящ. Высшие иерархи о преемстве власти в Русской Православной Церкви в 1920–1930-х годах. – М., 2006. – С. 116–126, 146–147, 160–161, 168–170, 340–341, 352–353, 375–378, 380–383, 386–387, 403–404; Косик О. В. Архиерейское служение священно-

мученика Дамаскина (Цедрика) в Черниговской епархии (1923–1925) // Вестник ПСТГУ. II. История. История Русской Православной Церкви. – 2006. – Вып. 4 (21). – С. 76–81; Вона ж. Дамаскин (Цедрик Дмитрий Дмитриевич) // ПЭ. – Т. 13. – М., 2007. – С. 684–687; Тригуб О. П. Російська православна церква в Радянській Україні 20–30-х рр. : інституційний розкол та міжконфесійні відносини : дис. ... д-ра істор. наук : 07.00.01. – К., 2009. – С. 153, 287–288, 291, 294, 313, 321, 327.

М. Л. Ткачук

ДАМІАН (ГОВОРОВ Дмитро Григорович) [рос. Дамиан (Говоров Дмитрий Григорьевич) (08[20].02.1855–19.04.1936), єпископ РПЦ, архієпископ РПЦЗ, випускник КДА – церк. і освітянський діяч, педагог, історик Церкви, реліг. публіцист.

Нар. у с. Миколаївка Таганрозького окр. Землі Війська Донського (нині – Некліновського р-ну Ростовської обл. РФ) у сім'ї священика. Початкову освіту здобув у Маріупольському ДУ, після закінчення якого в 1872 навчався у Катериносл. ДС (1872–78). У 1878–81 служив у духовних навч. закладах Херсон. і Таврійської єпархії: викладав церковнослов'ян. мову в Сімфероп. ДУ (30.08.1878–23.03.1879); обіймав посаду викладача рос. мови в Сімфероп. єпархіальному жін. уч-щі (24.03.1879–15.08.1881). Невдовзі після одруження (1880) з Ганною Гаврилівною Рудневою, донькою протоієрея Петропавлівської церкви м. Сімферополя, прийняв священний сан (18.01.1881); був призначений священиком храму на честь Семи священномучеників Херсонських при Сімфероп. ДУ. Восени 1882 переїхав до м. Керчі, де обійняв посади законовчителя Кушниковського дівочого ін-ту та настоятеля інститутської Захаріє-Єлизаветинської церкви (з 10.09.1882). Одночасно викладав Закон Божий в ін. керченських навч. закладах – 2-класному жін. уч-щі (22.11.1882 – вересень 1898), жін. гімназії (01.09.1883–01.09.1903), ремісничому уч-щі (15.08.1884–01.04.1891) та Маріїнському дитячому притулку (25.09.1887–01.04.1891). На єпархіальній службі здійснював функції діловода

Керченського повітового відділення Таврійської єпархіальної училищної ради (1888–97) та опікувався проведенням релігійно-моральних читань у Керченському притулку для нужденних (1894–97). З 04.04.1897 був настоятелем Свято-Троїцького собору м. Керчі та благочинним церков Керченського округу (з 27.03.1899 – у сані протоієрея). З 01.10.1903 служив настоятелем Олександро-Невського храму в Севастополі.

На поч. 1905 переїхав до Харкова, отримавши призначення на посади настоятеля Петропавлівської церкви та законовчителя 2-го парафіяльного уч-ща (з 11.01.1905). У 1907 овдовів. 01.08.1907 вийшов, за власним бажанням, за штат. У серпні того ж року вступив до КДА.

Навчаючись в академії (1907–11), був одним з активних учасників студентського Золотоустівського гуртка (1907–10), який діяв під керівництвом проф. Д. І. Богдашевського (див. *Василій (Богдашевський)*) та в. о. доц., ієромонаха *Анатолія (Грисюка)* (члени гуртка займалися вивченням творів святителя Йоана Золотоустого і популяризацією його поглядів у публічних доповідях і проповідях). Навчаючись на 2-му курсі, отримав рішення Харків. духовної консисторії від 29.09–20.10.1908 про заборону у священнослужінні та низведення на 9,5 міс. до статусу причетника через те, що у 1906, перебуваючи на єпархіальній службі у Харкові, обвінчав неповнолітнього. Однак, зважаючи на обставини справи, що засвідчували відсутність у діях Д. «предосудительных побуждений», та схвальний відгук про нього з боку академ. керівництва, ухвалою Св. Синоду від 18.06.1909 зазначені дисциплінарні стягнення було знято. Закінчив КДА у 1911, здобувши ступ. канд. богослов'я і право на отримання ступ. магістра на підставі захисту друкованої дис. без додаткових іспитів (ухвалу Ради КДА від 11.06.1911 затверджено митрополитом Київським і Галицьким *Флавіаном (Городецьким)* 08.07.1911). Рукопис канд. твору «Нравственное учение св. апос-